

Czy jesteśmy im coś winni? Rzecz o profilaktyce szkolnej

Od początku lat dziewięćdziesiątych w Polsce podejmuje się wiele inicjatyw na rzecz edukacji ucznia niepełnosprawnego. System oświaty zapewnia każdemu dziecku uczęszczającemu do przedszkola, szkoły lub placówki wsparcie w rozwoju i pomoc psychologiczno-pedagogiczną stosownie do jego potrzeb rozwojowych i edukacyjnych. Edukacja dzieci niepełnosprawnych bazuje na indywidualnych programach edukacyjno-terapeutycznych, opracowanych przez nauczycieli i specjalistów prowadzących z nimi zajęcia.

Obecnie nikt nie ma wątpliwości, że edukacja prozdrowotna oraz profilaktyka zajmują ważne miejsce we współczesnych szkołach promujących zdrowie. A jak jest w zwykłych, ogólnodostępnych szkołach, które nie należą do tego elitarnego klubu? I jedno, i drugie mogą wspierać swoich uczniów w tym zakresie, choć nie wszyscy nauczyciele wiedzą, co dokładnie powinni robić.

Tym właśnie zagadnieniem chcę się krótko zająć. Głównym aspektem będzie profilaktyka picia alkoholu i palenia tytoniu. Oczywiście w życiu szkoły nie brakuje i innych ważnych terenów dla profilaktyki (edukacja prorodzinna, przeciwdziałanie przemocy, zapobieganie samobójstwom), ale trzeba mocno podkreślić, że właśnie picie i palenie dostarczają obiektywnie najwięcej wymiernych strat zdrowotnych naszym uczniom, włącznie z przedwczesną utratą życia. Wedle

wielu badań właśnie picie napojów alkoholowych jest głównym czynnikiem ryzyka utraty życia przez młodych – ze względu na zwiększone prawdopodobieństwo wypadków.

Ostatnio duże znaczenie przypisuje się też specyficznym uszkodzeniom układu nerwowego wykrytym w mózgu młodzieży pijącej alkohol. Następują trudne do uzupełnienia ubytki w mózgu, upośledzające wiele podstawowych czynności życiowych młodego człowieka, nie wspominając o stratach społecznych, demoralizacji i wielu innych aspektach. Cała ta wiedza skłania do wniosku, że trzeba starać się o odsuwanie młodych ludzi od substancji psychoaktywnych. Również szkoła jest im coś w tej sprawie winna. Ale co konkretnie?

Od dawna istniejący obowiązek sporządzenia szkolnego programu profilaktyki i pro-

gramu wychowawczego szkoły wydaje się wystarczająco odpowiadać na to pytanie. Zaplanować, zapisać, zrealizować, ocenić, ponownie zaplanować... Gdyby nie świadomość, że papier jest cierpliwy i wszystko przyjmie, a szuflady nauczycielskich biurków głębokie – byłbym spokojny. Większość polskich szkół ma bowiem tego rodzaju dokumenty i wykorzystuje je jako podstawę do działania. Najczęściej odbywają się nauczycielskie pogadanki, realizowane są proste programy profilaktyczne, do szkół zaprasza się mniej czy bardziej doświadczonych profilaktyków lub edukatorów, organizowane są różne doraźne imprezy o charakterze edukacyjnym, zwłaszcza spektakle teatralne. Zatem chyba wystarczy? Co jeszcze mogą zrobić i tak zapracowani nauczyciele?

Najpierw zauważmy, że mamy do czynienia z różnymi szkołami o różnych potrzebach. ▶



▶ Badania porównawcze poszczególnych gimnazjów dokonane przez pracownię PROM wykazały ogromne różnice w ich sytuacji pod tym względem. Gdy zapoznałem się z wynikami w czasopiśmie „Alkoholizm i Narkomania”, byłem zaskoczony skalą różnic. Być może nie doceniałem głosu prof. Zbigniewa Gasia, który od dawna nawoływał do prowadzenia dobrej diagnozy szkolnej jako koniecznego wstępu do zaplanowania działań profilaktycznych. I mimo że jego propozycje mogą wydawać się trudne w realizacji, trzeba się zgodzić z opinią Profesora, że szkoły są bardziej zróżnicowane niż zwykle sądzimy. Oczywiście sam fakt istnienia kolejnych poziomów szkół – szkół podstawowych, gimnazjów, szkół zawodowych, techników, liceów – już stwarza zasadnicze różnice z punktu widzenia profilaktyki.

Na niższych etapach nauczania większa jest rola profilaktyki uniwersalnej, a na wyższych – rośnie rola profilaktyki selektywnej i wskazującej. To oczywiste ze względu na stałe warunki rozwojowe uczniów. Ale wspomniane badania pokazały, że nawet na tym samym poziomie różnice są zbyt duże, aby je ignorować. Zatem nasuwa się wniosek, że dana szkoła powinna postarać się o obiektywną ocenę sytuacji. Jeśli nie ma sił i środków na solidną diagnozę przy pomocy narzędzi proponowanych przez prof. Gasia,

to może uda się przeprowadzić przynajmniej jakościową skróconą ocenę?

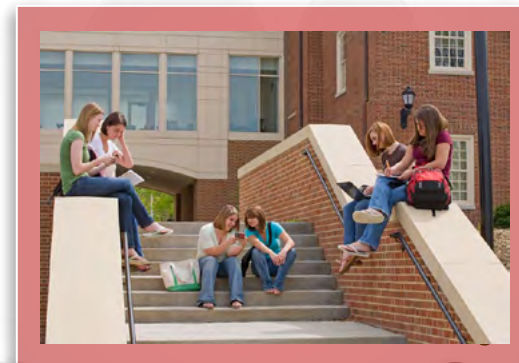
Zazwyczaj personel szkoły ma wiedzę o uwarunkowaniach zachowań swoich uczniów, ale być może nie zawsze ją wykorzystuje, a zupełnie rzadko o niej poważnie dyskutuje. Tutaj pomocą może być jakiś kontakt z zewnętrznym ekspertem, niekoniecznie sporządzającym od razu cały raport, ale facylitującym dyskusję rady pedagogicznej na ten temat... Szkoliłem niejedną radę i zawsze okazywało się, że jest to okazja do dyskusji o różnych sprawach szkoły, na którą zabrakło miejsca podczas rad pedagogicznych. Obecność kogoś, kto zna się na podstawach naukowych profilaktyki i ma doświadczenie w jej prowadzeniu, może pomóc uświadomić sobie warunki społeczne, w jakich działa dana szkoła.

Dobrym wstępem do takiej dyskusji wydaje mi się solidny wykład na temat faktycznej kolejności czynników ryzyka utraty życia i zdrowia. Jest tak dlatego, że w dalszym ciągu plenią się rozmaite mity i stereotypy w tej dziedzinie. Najpoważniejszym jest lekceważenie istotnych czynników ryzyka, jak np. picie alkoholu, a podkreślanie mniej istotnych (jak np. narkotyki). Nie chcę przez to zdeprecjonować pracy profilaktycznej w sprawie używania narkotyków. Sam jestem autorem

programów w tej dziedzinie. Ale zbyt wielu dorosłych pije alkohol lub pali tytoń, aby potem z ochotą przyznawać, że picie i palenie jest groźne. Normalne zjawisko wypierania zagrożenia z własnej świadomości powoduje zwracanie się raczej ku temu, co bardziej straszy, czyli np. narkotykom.

Kiedyś zaproponowałem pewnej zaprzyjaźnionej szkole, że przeprowadzę nieodpłatnie serię zajęć profilaktycznych – poprosiłem jedynie o określenie zagadnienia. Skądinąd wiedziałem, że w tej szkole sytuacja w zakresie picia czy palenia nie jest dobra. Tymczasem poproszono mnie o zajęcia o... sektach religijnych, bo to wydawało się pedagogom realnym zagrożeniem. O ile wiem, nie było to w żadnym razie zagrożenie tak poważne, aby się nim zajmować przede wszystkim. Ale taki wybór dał mi do myślenia. Czy nie jest tak, że po prostu pomija się te zagadnienia, które są potencjalnym zagrożeniem psychologicznym dla pracujących w szkole nauczycieli? W trakcie takiej pracy mogłoby się bowiem okazać, że codzienny styl życia pewnej grupy nauczycieli wymaga korekty.

Z takim zjawiskiem stykam się bardzo często. Królują egzotyczne tematy, a sprawy podstawowe i codzienne są zaniedbywane. Zwłaszcza chętnie pomija się dobrą profilaktykę alkoholową – w sytuacji, gdy jest to po▶



► twierdzony naukowo główny czynnik ryzyka przedwczesnej utraty życia i zdrowia młodzieży. Również palenie przyciąga zbyt mało uwagi, a powoli staje się czynnikiem pierwszoplanowym. Zainteresowanie profilaktyką antydopalaczową czy skierowaną przeciw używaniu marihuany jest nikłe, podczas gdy te dwie grupy substancji dominują wśród narkotyków używanych w Polsce.

Załóżmy jednak, że szkoła właściwie rozpoznaje zagrożenia i podejmuje właściwe działania. Co może zrobić w zakresie np. profilaktyki alkoholowej?

Pierwsze skojarzenie to „wpuścić jakiś program”. Wykonanie pracy pedagogicznej przez czynniki spoza szkoły ma zalety (bo wnosi pewną świeżość, często spore kompetencje specjalistów), ale niestety bardzo często jest to nieporozumienie. Program programowi nierówny, ekipa ekipie też nie. Pojawiają się propozycje zupełnie chybione, obliczone tylko na cele zarobkowe, bez śladu odpowiedzialności za efekty pracy, a nawet swoiście szkodliwe.

Dlatego warto zadać sobie trud analizy propozycji, dopytać o zaplecze naukowe programu, o jego opracowania, może publikacje na jego temat. Jest kilka baz danych wskazujących programy, które mogą być owocne

([baza ORE](#), [baza](#) programów rekomendowanych Krajowego Biura ds. Narkomanii, [baza PARPA](#) i in.). Szkoły jednak nie dopominają się o miarodajne opinie z tych źródeł.

Zwykle ciekawy program szybko dopracowuje się publikacji na swój temat – czy to w czasopiśmie, czy też w internecie. Ktoś, kto chce się o nim więcej dowiedzieć, może stosunkowo szybko znaleźć dane i uwzględnić je w decyzjach. Tymczasem obserwuję przedziwne zjawisko: im program ma bogatsze zaplecze badawcze, tym rzadziej jest stosowany! W ostatnim czasie zacząłem naukową analizę tego fenomenu. Wbrew pozorom to bardzo ważne: co skłania daną szkołę do wykorzystania tego, a nie innego programu?

O ile mniej dziwi mnie zapraszanie spektakli profilaktycznych (z których tylko bardzo nieliczne mają strukturę efektywną profilaktycznie!), bo stoi za nimi prosta atrakcyjność wydarzenia dla szkoły i możliwość zorganizowania zajęć małym kosztem, o tyle w przypadku scenariuszy programów profilaktycznych zagadnienie pozostaje nadal zadziwiające. W każdym razie – chociaż jestem zwolennikiem współpracy szkoły z czynnikami zewnętrznymi, zwykle bardziej kompetentnymi z punktu widzenia wiedzy czy doświadczenia – to jednak nie w zapraszaniu ekip profilaktycznych upatruję głównej

szansy pracy profilaktycznej szkoły. W czym zatem? Spróbuję to wyjaśnić, wskazując na kilka moim zdaniem najważniejszych spraw.

Audyt wewnętrzny – aby chciało się chcieć

Nauczyciele najczęściej nie do końca wiedzą, dlaczego mieliby chronić młodzież przed pić napojów alkoholowych (w mniejszym stopniu dotyczy to palenia i narkotyków, chociaż również się zaznacza). Zatem po stronie szkoły powinno pojawić się proste dążenie do dostarczenia nauczycielom podstawowej wiedzy w dziedzinie problemów alkoholowych. Nie chodzi o wiedzę, którą może się dzielić np. terapeuta uzależnień. Chodzi o wiedzę o zjawisku używania alkoholu przez ludzi młodych (skąd się to bierze, jaki ma przebieg i skutki). Oczywiście nauczyciel może znaleźć ją sam, ale dobrze zaplanowane zajęcia edukacyjne dla rady pedagogicznej chyba wydają się lepszym rozwiązaniem. Dzięki temu nauczyciel może zdobyć odpowiednią motywację, aby zajmować się tą sprawą. Wbrew pozorom nie jest to wiedza powszechna, nawet wśród profilaktyków. Na bieżąco śledzę literaturę przedmiotu i dostrzegam wielki deficyt odpowiednio przygotowanych materiałów.

Jedną z prób uzupełnienia brakujących opracowań był wstęp do broszury mojego ►



▶ autorstwa opisującej program wywiadówki profilaktycznej pod nazwą *Szlaban*. Przyjąłem w niej założenie, że nauczyciele nie wiedzą, dlaczego należy chronić podopiecznych przed piciem. Większość uważa, że chodzi o ochronę przed uzależnieniem, tymczasem nie jest to główny powód. Mnie samemu refleksja na ten temat zabrała ok. 15 lat, zatem nie dziwię się tej tendencji. Przecież nawet myśląc nazwa „profilaktyka uzależnień” sugeruje takie stanowisko.

Tymczasem ważniejsze są bieżące szkody, a nie przyszłe ewentualne uzależnienie. Częstość występowania uzależnienia w społeczeństwie nie jest tak duża, jak nam się wydaje, natomiast skala bieżących szkód znacznie większa, niż zakładamy (paradoks przewencyjny).

Pierwszym krokiem jest wyposażenie nauczyciela w podstawową wiedzę o przyczynach i skutkach picia alkoholu przez ludzi (w tym zwłaszcza młodych, uczących się). Twierdzę, że nauczyciele w większości tego nie wiedzą, a moje przekonanie bierze się z setek rozmów na ten temat prowadzonych przy okazji działań profilaktycznych. Co roku prowadzę wiele zajęć osobiście, więc mam okazję widzieć zaskoczenie na twarzach nauczycieli i ich zainteresowanie nieoczywistymi dla nich sprawami czy ujęciami.

Merytoryczne nawiązania profilaktyczne podczas lekcji (miniwykłady)

Nauczyciel mający motyw do oddziaływania profilaktycznego (patrz wyżej) może wykorzystać swój przedmiot do pozycjonowania cennej wiedzy w umysłach uczniów. Dotyczy to niemal wszystkich przedmiotów nauczania. Przykłady możliwych „tematów – akcentów – zagadnień” przedstawiam poniżej.

Przykłady możliwych „tematów – akcentów – zagadnień” do wykorzystania podczas zajęć szkolnych wspomagających profilaktykę antyalkoholową

Język polski

- Abstynencki charakter związku filomatów i filaretów (nowa interpretacja *Ody do młodości* A. Mickiewicza) – patrz opracowanie prof. A. Kamińskiego.
- Problemy alkoholowe wielu pisarzy i ich negatywny wpływ na twórczość.
- Protrzeźwościowe utwory (np. niektóre fraszki J. Kochanowskiego, *Monachomachia*, monolog Marmieladowa w *Zbrodni i karze*, rozdział o spotkaniu pijaka w *Małym Księciu*).

Język angielski

- Treść przemówienia premiera D. Camerona w parlamencie, w ramach akcji otrzeźwiania Brytyjczyków w 2013 r.

- Historie idoli brytyjskich (muzycznych i in.) – np. śmierć A. Winehouse.
- Sytuacja epidemiologiczna w Londynie w okresie masowego pędzenia grogu. Obecne kłopoty alkoholowe Brytyjczyków i ich wpływ na stan kraju.

Historia

- Okoliczności śmierci Aleksandra Maceońskiego.
- Negatywny wpływ pijaństwa gen. Karola Świerczewskiego na przebieg bitwy pod Budziszynem (wielkie straty II Armii WP).
- Abstynencja lub pijaństwo polskich władców – wpływ na dzieje. Abstynent Władysław Jagiełło.
- Alkohol a polityka (np. piwna ofensywa Ottona Bismarcka a zbrojenia Niemiec przed I wojną światową).
- XVII w.: wewnętrzny eksport polskiego zboża w postaci okowity – wpływ na obyczaj.
- Czasy saskie jako początek polskich złych zwyczajów alkoholowych.
- Ruch abstynencki w Europie i w Polsce – niezwykle dzieje i osiągnięcia.
- Abstynencja wielkich postaci w polskiej historii.
- Dlaczego polski ruch skautowy przyjął zasadę abstynencji?
- Alkohol a wojna (osobne opracowanie historyczne na ten temat). ▶

Kolejność czynników ryzyka utraty zdrowia i życia w krajach rozwijających się o niskiej umieralności

1. Alkohol
2. Ciśnienie tętnicze krwi
3. Tytoń
4. Niedowaga
5. Nadwaga
6. Poziom cholesterolu
7. Niski poziom spożycia owoców i warzyw
8. Zadymienie pomieszczeń w wyniku spalania paliw stałych
9. Niedobór żelaza
10. Zanieczyszczona woda, zły stan warunków sanitarnych i higieny

Kolejność w krajach rozwiniętych o niskiej umieralności

1. Tytoń
2. Ciśnienie tętnicze krwi
3. Alkohol
4. Poziom cholesterolu
5. Nadwaga
6. Niskie spożycie owoców i warzyw
7. Brak aktywności fizycznej
8. Narkotyki
9. Ryzykowne zachowania seksualne
10. Niedobór żelaza

Źródło: *Raport o stanie zdrowia na świecie 2002 – WHO, (2003)*, tłum. Basaj A., Warszawa: PARPA, s. 124.

- ▶ • Abstynencki charakter Szarych Szeregów.

Matematyka

- Nauka obliczania zawartości alkoholu we krwi z wykorzystaniem proporcji i ułamków.
- Przebieg funkcji „wypadki w zależności od stężenia alkoholu we krwi” – opis wykładniczego narastania ryzyka alkoholowego.
- Jaka funkcja opisuje koncentrację spożycia alkoholu w społeczeństwie? (funkcja spożycia skoncentrowanego – wzór Liebermanna, wykres).

Chemia

- Co oznacza stężenie procentowe alkoholu w napoju alkoholowym?
- Alkohol zawarty w piwie, w winie i w wódce jest ten sam i działa tak samo.
- Natura chemiczna alkoholu etylowego – dlaczego łatwo przenika cały organizm?
- Reaktywność chemiczna aldehydu octowego jako produktu utleniania alkoholu (a np. powstawanie raka).

Biologia

- Dlaczego w naturze nie można uzyskać stężenia alkoholu większego niż 12%? Proces fermentacji i alkohol jako trucizna metaboliczna.
- Wpływ alkoholu na uszkodzenia organizmu (szczegóły kilku wybranych procesów – np. impotencji, marskości wątroby, zaburzeń krążenia).

sów – np. impotencji, marskości wątroby, zaburzeń krążenia).

- Neurotransmisja zaburzona przez alkohol.
- Mechanizm neuronalny uzależnienia.
- Na czym polega kac?
- Dlaczego ludzie z mocną głową szybciej się uzależniają?
- Uszkodzenia mózgu u młodych pijących – jakie i dlaczego?
- Natura śmiertelnego zatrucia alkoholem.
- Dlaczego ludzie pijący szybciej się wychładzają?

Wychowanie fizyczne

- Zły wpływ picia na wyniki treningu sportowego (denaturacja białek mięśni).
- Negatywne przykłady z historii sportu (uzależnienia, złamanie kariery, np. D. Maradona).

Geografia

- Wpływ używania alkoholu na degradację plemion pierwotnych – Aborygenów, Eskimosów, Samojedów, Indian amerykańskich i in.
- Specyfika zwyczajów biesiadnych w poszczególnych krajach.
- Abstynencja większości ludzi na świecie – specyfika pijacka kultury europejskiej.
- Wykorzystanie napojów wysokoprocentowych do polowania na goryle w Afryce (Pigmeje).

Przygotowanie do życia w rodzinie

- Negatywny wpływ alkoholu na więzi międzyludzkie.
- Losy dzieci w rodzinie alkoholowej (role).
- Alkohol a przemoc w rodzinie.
- Alkohol a zjawisko przedwczesnej inicjacji seksualnej.
- Alkohol a choroby przenoszone drogą płciową, w tym HIV.
- FAS jako skutek picia przez ciężarne.

Katecheza

- Moralny charakter nadużywania alkoholu – które przykazanie łamie nadużywający?
- Alkohol w Biblii. Właściwa interpretacja cudu w Kanie Galilejskiej.
- Dlaczego wino jako materia sakramentu? „Żydowska tajemnica picia”.
- Polski zakon marianów i ich „czwarty ślub abstynencki”. Bł. S. Papczyński.
- Wielkie postacie propagujące trzeźwość (ks. J.A. Fiecek, bł. B. Markiewicz, ks. J. Kapica, Sługa Boży ks. F. Blachnicki).
- Treść Jasnogórskich Ślubów Narodu Polskiego.
- Idea postu a abstynencja (idea KWC).
- Dlaczego Kościół nie zrezygnował z używania wina podczas mszy św.? (manicheizm, dzieje sekty akwarian)
- Dlaczego sierpień jest miesiącem abstynencji?
- Czy wystarczy nie pić w Wielkim Poście? ▶



Podstawa programowa online

Na stronie internetowej MEN dostępna jest [podstawa programowa](#) wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w szkołach podstawowych, gimnazjach i liceach (tom 1 – Edukacja przedszkolna i wczesnoszkolna, tom 2 – Język polski, tom 3 – Języki obce, tom 4 – Edukacja historyczna i obywatelska, tom 5 – Edukacja przyrodnicza, tom 6 – Edukacja matematyczna i techniczna, tom 7 – Edukacja artystyczna, tom 8 – Wychowanie fizyczne i edukacja dla bezpieczeństwa).

- ▶ Duchowe składniki samopomocy w AA. Analiza 12 kroków i 12 tradycji AA.
- Wielkie religie a alkohol.

Wychowanie plastyczne

- Analiza obrazów *Absynt*, *Pijaczka* i podobnych.
- Tragedie życiowe wybitnych malarzy związane z pićm – zmarnowane talenty (np. A. Modigliani).
- Kontekst osobisty malarstwa J. Dudy-Gracza, twarze jego postaci.
- Problemy alkoholowe J. Nowosielskiego – czy wielki talent chroni przed uzależnieniem i czy picie pomaga sztuce?

Wychowanie muzyczne

- Historia życia E. Piaff.
- Krytyczna analiza wybranych pieśni biesiadnych (np. *Pije Kuba do Jakuba*).
- Czy można się upić słuchaniem muzyki? Alternatywa. Muzyka a emocje.

Fizyka

- Mechanizm fizykochemiczny denaturacji białek nautycznych, amfoteryczny charakter alkoholu.

Etyka

- Odpowiedzialność za picie – nikt nie pije „sam dla siebie” i „za swoje”.
- Granice samostanowienia.

- Konsekwencje zachowań – pozorna wolność.
- „Alkoholowe samobójstwo”. Czy dopuszczalne?
- Od poszukiwania wolności do uzależnienia. Dlaczego?
- Picie a rozwój moralny człowieka.
- Czy pijąc, mogę być dla kogoś „opiekunem spolegliwym” (T. Kotarbiński)?
- Poglądy wielkich etyków na używanie i nadużywanie alkoholu.

Częstkowych tematów jest całe mnóstwo. Oczywiście wymagają one pewnego opracowania przez nauczyciela, ale raz wykonana praca może być wykorzystywana podczas lekcji z kolejnymi rocznikami uczniów. Uważam tego typu działania za wartościowe, o ile nie będzie w nich przesady, zbyt silnego akcentowania abstrakcyjnych zasad (co może budzić reaktancję). Niech fakty same przemawiają za siebie, wnioski pozostawmy uczniom. Najlepiej też posługiwać się metodą miniwykładów lub prezentacji. Dobrze jest, gdy w taki skoordynowany sposób działa cała kadra.

W zastosowaniu tego typu treści trzeba też szczególnie uważać, aby nie wzmacniać błędnych przekonań normatywnych opartych na opinii „wszyscy piją – wiedziałem”. A łatwo o takie skrzywienie. Zatem to spora sztuka i być może wymaga konsultacji kogoś

profesjonalnie zajmującego się nowoczesną profilaktyką. Nie muszę chyba dodawać, że ta problematyka jest okazją dla nauczyciela, aby dzielić się własnym, konstruktywnym stylem życia.

Praca z rodzicami uczniów

Obecność na polskim rynku scenariuszy programów służących do pracy z rodzicami zachęca do stosowania ich w trakcie wywiadówek (por. Arendarska 2011; Wojcieszek 2006). Często są bardzo szczegółowo opracowane. Być może nauczyciele nie wiedzą, że zostały przygotowane, wydrukowane, sprawdzone i są gotowe do wykorzystania? Sprowadzenie odpowiedniej broszury w cenie kilku złotych z wydawnictwa PARPA nie przekracza możliwości przeciętnej szkolnej biblioteki.

Należy bardzo pochwalić te szkoły, które proponują rodzicom trening umiejętności wychowawczych, chociażby w postaci *Szkoły dla rodziców i wychowawców* Joanny Sakowskiej (2009). Więż z rodzicami jest najsilniejszym czynnikiem chroniącym i czyni profilaktyczne cuda. Istnieje też bardziej zaawansowany program *Wzmacnianie rodziny*. W zasadzie każdy nowoczesny program profilaktyczny ma komponentę pracy z rodzicami. I nie chodzi tu tylko o pracę z rodzicami naduży-



MINISTERSTWO
EDUKACJI
NARODOWEJ

Szkoła dba o zdrowie psychiczne uczniów

Ministerstwo Edukacji Narodowej podejmuje działania w obszarze ochrony zdrowia psychicznego uczniów, w tym również zapobiegania depresji i samobójstwom. Zadania realizowane przez MEN wynikają z przyjętego przez rząd Programu Ochrony Zdrowia Psychicznego. Zagadnienia związane m.in. z zapobieganiem samobójstwom wśród młodzieży, a także poradnictwem i pomocą w stanach kryzysu psychicznego, znalazły się w opracowanym w bieżącym roku Programie promocji zdrowia i profilaktyki problemów dzieci i młodzieży na lata 2013–2016. Zgromadzenie zadań z inicjatywy Ministra Edukacji Narodowej w jednym programie umożliwi prowadzenie całościowego i spójnego oddziaływania wychowawczego i profilaktycznego.

[Źródło](#)

▶ wającymi alkoholu. Tych powinna objąć specjalistyczna interwencja w kierunku podjęcia terapii. Rzadko jest to zadanie szkoły (choć znam takie udane akcje).

Najważniejsze – styl nauczania i klimat szkoły

Nie zaskakuje doświadczonego nauczyciela twierdzenie, że stopień alkoholizowania się ucznia wiąże się z jego osiągnięciami w szkole. Uczeń słabszy często sięga po alkohol. Widać to zwłaszcza w przypadku drugorocznych. Dobre osiągnięcia szkolne są czynnikiem chroniącym, złe są czynnikiem ryzyka. Co może zrobić nauczyciel?

Bardzo wiele. To od naszego stylu pracy zależy, to, jak uczeń podchodzi do nauki. Nieprzypadkowo w szkole typu fińskiego mają tak ogromne osiągnięcia. Zwykle nie wiążemy jakości dydaktyki z problemami alkoholowymi. A prawda jest taka, że nauczyciel posia-

dający niewielką wiedzę metodyczną nie umie motywować ucznia, zwłaszcza pozytywnie motywować uczniów słabszych – jest pośrednio i zwykle nieświadomie odpowiedzialny za ich częstsze korzystanie z substancji psychoaktywnych. Szkoła, w której panuje terror dydaktyczny, oraz szkoła, która zbyt „wrzuca na luz”, będą „mokre”.

Konieczna jest bardzo dobra równowaga. W każdym razie jakość kontaktu z uczniem i z grupą ma ogromne, niespecyficzne znaczenie profilaktyczne. Szkoła, która dopracowała się dobrej atmosfery, w której na pytanie „Czy lubisz swoją szkołę?” pada odpowiedź twierdząca, jest szkołą profilaktycznie efektywną. Nawet jeżeli mało w niej programów profilaktycznych. I odwrotnie: szkoła stosująca szerokie działania profilaktyczne, ale ucząca nieciekawie, słabo, restrykcyjnie, niemotywująca – będzie nieskuteczna profilaktycznie, będzie generować wielorakie problemy uczniów: nie tylko te

związane z piciem czy paleniem, lecz także z przemocą rówieśniczą. Pora kończyć wycieczkę w świat profilaktyki. Wymieniłem te obszary pracy nauczyciela i szkoły, które wydają mi się najpilniejsze i konieczne. Na koniec zachęcam do zapoznania się z pozycjami wyszczególnionymi w bibliografii. Ostatnia z nich to obszerne kompendium profilaktyczne, które zawiera analizę strukturalną wszystkich moich programów (*Noe. Przygotowanie do profilaktyki domowej; Sonda 21; Debata; Korekta; Sprzedawcy; Smak życia, czyli debata o dopalaczach*). Ten ostatni program jest dostępny w wersji PDF na stronach Krajowego Biura ds. Przeciwdziałania Narkomanii i dotyczy nie tyle alkoholu, co tzw. dopalaczy. Czytelnicy mogą też znaleźć moją pogadankę profilaktyczną na portalu Świat wartości i [wykład](#) na YouTube. Jest co czytać!

Krzysztof A. Wojcieszek

Krzysztof Andrzej Wojcieszek



Absolwent biologii molekularnej i filozofii na Uniwersytecie Łódzkim, doktor nauk humanistycznych, wykładowca m.in. na Uniwersytecie Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Akademii Medycznej, w SWPS, PEDAGOGIUM Wyższej Szkole Nauk Społecznych w Warszawie, gdzie pełni funkcję kierownika Zakładu Profilaktyki Społecznej. Obecnie prowadzi prace badawcze z zakresu zastosowań antropologii filozoficznej w pedagogice resocjalizacyjnej i profilaktyce problemowej.

Twórca programów profilaktycznych „Noe”, „Przygotowanie do profilaktyki domowej”, „Debata”, „Korekta”, „Szlaban”, „Smak życia, czyli debata o dopalaczach” i innych.

Ekspert w dziedzinie rozwiązywania problemów alkoholowych, uczestnik prac komisji sejmowych i senackich, autor ogólnopolskich przedsięwzięć profilaktycznych: „Muzyka moim alkoholem”, „Sonda 21”, „Chrońmy młodość”, „Bezpieczne wakacje”.

W 2011 r. pełnił funkcję prezydenta elekta Europejskiego Towarzystwa Badań nad Profilaktyką. Autor i współautor licznych publikacji naukowych i popularnonaukowych z dziedziny filozofii i profilaktyki problemowej. Uczestnik wielu krajowych i międzynarodowych konferencji naukowych, seminariów, sympozjów i konferencji szkoleniowych dla nauczycieli i liderów działań na rzecz trzeźwości.

Bibliografia

Arendarska A., (2001), *Scenariusz spotkania z rodzicami, czyli wywiadówka profilaktyczna*, Warszawa: PARPA. | Gaś Z., (2006), *Profilaktyka w szkole*, Warszawa: WSiP. | Karasowska A., (2006), *Jak wychowywać i uczyć dzieci z zaburzeniami zachowania*, Warszawa: PARPA. | Sakowska J., (1999), *Szkoła dla rodziców i wychowawców*, Warszawa: CMPPP. | Szymańska J., (2000), *Programy profilaktyczne. Podstawy profesjonalnej psychoprofilaktyki*. Warszawa: CMPPP. | Wojcieszek K., (2006), *Program profilaktyczny „Szlaban”*, Warszawa: PARPA. | Wojcieszek K., (2002), *Wygrać życie. Szkolny program profilaktyki*, Kraków: Rubikon. | Wojcieszek K., (2010), *Człowiek spotyka alkohol*, Kraków: Rubikon. | Wojcieszek K., (2013), *Optymalizacja profilaktyki problemów alkoholowych*, Kraków: Rubikon.

Metody twórczej resocjalizacji w praktyce wychowawczej

Nauczyciele i wychowawcy z placówek różnego typu coraz częściej interesują się nowatorską metodą pracy z młodzieżą nieprzystosowaną społecznie – metodą twórczej resocjalizacji, którą opracował prof. dr hab. Marek Konopczyński, rektor PEDAGOGIUM Wyższej Szkoły Nauk Społecznych w Warszawie. Warto przedstawić ją szerszemu gronu odbiorców, zapraszam zatem Czytelników TRENDÓW do zapoznania się z tą ciekawą propozycją.

Zainteresowanie metodą nastąpiło po uruchomieniu przez Wydział Resocjalizacji i Socjoterapii ORE szkoleń w tym zakresie, adresowanych do nauczycieli wychowawców z młodzieżowych ośrodków wychowawczych i młodzieżowych ośrodków socjoterapii.

Omawiana metoda została szczegółowo opisana w książce prof. Marka Konopczyńskiego *Metody twórczej resocjalizacji* wydanej przez Wydawnictwo Naukowe PWN w 2006 r. oraz innych licznych artykułach tego autora.

We wstępie do książki autor pisze: „Resocjalizacyjna rzeczywistość pedagogiczna od lat poszukuje nowych przestrzeni. Dla swoich potrzeb adaptuje też przestrzeń kultury, której w dużej mierze poświęcam tę pracę. Prezentując szerszemu gronu czytelników założenia twórczej resocjalizacji, mam nadzieję, że dostarczą im narzędzie usprawniające pracę wychowawczą” (Konopczyński 2006).

W jednej z recenzji książki czytamy: „Książka jest pierwszą w Polsce monografią al-

ternatywnego podejścia do resocjalizacji, wyrastającego z humanistycznego paradygmatu w psychologii i pedagogice. Autor prezentuje w niej m.in. dotychczasowy dorobek polskiej resocjalizacji, teoretyczne rozważania dotyczące metodyki resocjalizacji z wykorzystaniem zajęć artystycznych (zwłaszcza teatralnych) i sportowych, konkretne zastosowania i scenariusze praktyk z nieletnimi przestępcami. Łącząc prezentację aktualnych nurtów i tendencji występujących w kryminologii humanistycznej z badaniami empirycznymi i zweryfikowaną praktyką, książka ta będzie pomocna nie tylko studentom pedagogiki i resocjalizacji, ale również niezbędnym materiałem metodycznym dla praktyków” (Konopczyński 2006).

Nawiązanie współpracy z PEDAGOGIUM WSNS przez Wydział Resocjalizacji i Socjoterapii ORE wiąże się nie tylko z upowszechnianiem metod twórczej resocjalizacji wśród nauczycieli i wychowawców placówek resocjalizacyjno-wychowawczych i socjoterapeutycznych systemu edukacji. Podej-

mujemy wspólnie wiele innych inicjatyw, jednakże w ostatnim roku za najbardziej znaczące należy uznać to zadanie.

W Centrum Szkoleniowym ORE w Sulejówku w 2013 r. odbyły się cztery edycje szkoleń w zakresie metod twórczej resocjalizacji dla nauczycieli z MOW i MOS. Z uwagi na dalsze zainteresowanie nauczycieli zadanie będzie kontynuowane w 2014 r.

Twórcza resocjalizacja dotyczy potencjału osób nieprzystosowanych społecznie, co oznacza, że jej metody wykorzystuje się zarówno do poszukiwania oraz rozwijania zdolności, jak i do kreowania odmiennej od dotychczasowej tożsamości indywidualnej i społecznej osób nieprzystosowanych.

Tradycyjna działalność resocjalizacyjna, zwana działalnością korekcyjną lub psychokorekcyjną, polega na stosowaniu metod adaptujących wychowanka do warunków placówki, w której przebywa poprzez stały nadzór wychowawców oraz stosowanie kar ▶



▶ i nagród w procesie wychowania. Ponadto nastawiona jest na korektę postaw i eliminowanie deficytów osobowych i społecznych występujących u podopiecznych.

Twórcza resocjalizacja natomiast ukierunkowana jest na rozwój potencjału osobowego i społecznego jednostek nieprzystosowanych społecznie w trakcie metodycznych oddziaływań teatralnych, dramatycznych, plastycznych, muzycznych i sportowych.

Wychowankowie rozwijają się przez kontakt z nowymi dla nich elementami kultury i sztuki, pogłębiają swoje emocje, percepcję, myślenie i wyobraźnię. Niewątpliwie największe znaczenie w stosowanej metodzie ma możliwość autoprezentacji własnych możliwości. W przypadku bardzo wielu wychowanków placówek resocjalizacyjnych mogło się to dotychczas nie zdarzyć, gdyż jako sprawiający trudności wychowawcze w szkołach ogólnodostępnych byli oni raczej pomijani w sytuacjach

umożliwiających zaprezentowanie twórczego potencjału.

Rozwijanie potencjałów wychowanków nieprzystosowanych społecznie ma wpływ na zmianę ich stosunku do otaczającej rzeczywistości społecznej oraz nabywanie umiejętności rozwiązywania trudnych życiowych problemów w sposób społecznie akceptowalny, odmienny od dotychczas stosowanych. Może to świadczyć o pozytywnych efektach stosowanych zabiegów resocjalizacyjno-wychowawczych, w tym minimalizowaniu lub redukowaniu negatywnych skutków wadliwych procesów socjalizacyjnych, w których uczestniczyli nieprzystosowani społecznie wychowankowie placówek resocjalizacyjnych.

Należy dodać, że prezentowana w skrócie metodyka twórczej resocjalizacji nie stanowi o jej odrębności w odniesieniu do metod stosowanych dotychczas w pedagogice resocjalizacyjnej. Przeciwnie – metodyka twórczej

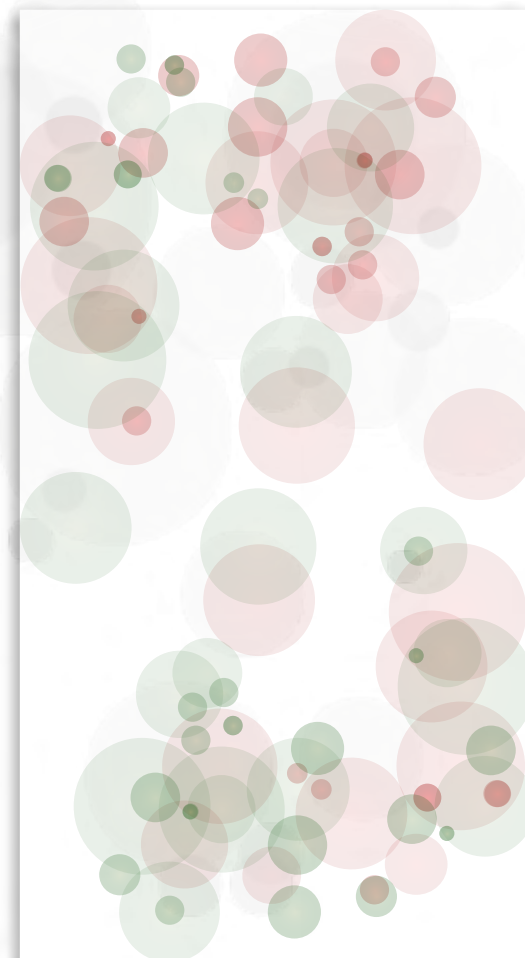
resocjalizacji wypełnia ogromną przestrzeń pedagogiki resocjalizacyjnej a szczególne znaczenie ma jej wymiar praktyczny.

Autor metody oraz jego współpracownicy podkreślają, że wypracowana i upowszechniana przez PEDAGOGIUM WSNS metoda stanowi jedynie uzupełnienie i rozwinięcie myśli wielkich klasyków resocjalizacji: Marii Grzegorzewskiej, Jana Konopnickiego, Czesława Czapówa, Stanisława Jedleńskiego, a także współczesnych uczonych i praktyków angażujących się w trudną sztukę pomagania ludziom, mimo że ta pomoc niejednokrotnie bywa demonstracyjnie odrzucana. Od mądrości wychowawców, subtelności podejścia i umiejętności odkrywania twórczego potencjału u swoich wychowanków zależy w dużej mierze jakość i efektywność oddziaływań resocjalizacyjno-wychowawczych stosowanych wobec nich.

Opracowała: Teresa Kaniowska

Bibliografia

Konopczyński M., (2006), *Metody twórczej resocjalizacji*, Warszawa: PWN. | Konopczyński M., Nowak B.M. (red. nauk.), (2008), *Resocjalizacja – ciągłość i zmiana*, Warszawa: PEDAGOGIUM WSNS.



Akcja „Czytam sobie”

Wspierajmy dzieci w czytaniu dla przyjemności pokazując im, ile radości dają książki!

Celem akcji „Czytam sobie” jest pokazanie dzieciom, że samodzielne czytanie jest dobrą zabawą, a nauka czytania może być radosna i ciekawa. Miłość do książek trzeba rozbudzać od najmłodszych lat, ponieważ na naukę czytania nigdy nie jest za wcześnie. Akcja „Czytam sobie” rozpoczęta się 29 października 2013 roku.

Wraz z rozpoczęciem akcji „Czytam sobie” pojawia się doskonała okazja, aby zmienić aktualne statystyki w Polsce, z których wynika, że ponad połowa Polaków nie przeczytała w ciągu roku ani jednej książki. Jeśli chcemy, aby ta tendencja się zmieniła, warto pokazywać dzieciom, że kontakt z literaturą to nie przykry obowiązek, a świetna zabawa! Książki wzbogacają świat, poszerzają horyzonty i są wspaniałym sposobem na spędzenie wolnego czasu – zarówno samemu, jak i z rodzeństwem czy rodzicami.

W Akcję „Czytam sobie” włączyło się wiele autorytetów i osób związanych z kulturą. W zabawnych spotach zobaczymy, dlaczego czytanie jest ważne i jaką rolę spełnia w rozwoju i życiu dzieci. Z wywiadów dowiemy się, w jaki sposób książki wpłynęły na życie ambasadorów czytania oraz przyczyniły się do ich sukcesu zawodowego i prywatnego. Wśród gwiazd wspierających akcję zobaczy-

my m.in. Andrzeja Seweryna, Katarzynę Żak, Alicję Resich-Modlińską, Marcina Kwaśnego, Olgę Borys, Kamilę Szczawińską i Piotra Cyrwusa.

Nie zabraknie też autorytetów związanych z literaturą i na co dzień zajmujących się językiem polskim. Działania w ramach akcji „Czytam sobie” wspierają: dr Tomasz Makowski – dyrektor Biblioteki Narodowej, przewodniczący Krajowej Rady Bibliotecznej i Rady ds. Narodowego Zasobu Bibliotecznego przy Ministrze Kultury i Dziedzictwa Narodowego, dr hab. Katarzyna Kłosińska – językoznawca w Instytucie Języka Polskiego Uniwersytetu Warszawskiego, sekretarz Rady Języka Polskiego Państwowej Akademii Nauk, prowadząca popularną audycję radiową *Co w mowie piszczy* (Program Trzeci Polskiego Radia) oraz prof. Grzegorz Leszczyński – prodziekan Wydziału Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego, znawca litera-

tury dla dzieci i młodzieży. Wśród ekspertów znalazły się również: Iwona Chądryńska – psycholog dziecięcy, terapeuta pedagogiczny, kinezoolog edukacyjny, od ponad 10 lat pomagająca dzieciom, rodzicom i nauczycielom oraz Ewa Świerżewska – założycielka portalu Qlturka.pl, tłumaczka i recenzentka.

Udział Patrona Honorowego – Biblioteki Narodowej – oraz licznych partnerów z różnych obszarów życia społecznego i gospodarczego, wśród nich Polskiej Izby Książki czy Komitetu Ochrony Praw Dziecka, nie tylko dodaje akcji prestiżu, lecz także świadczy o tym, że propagowanie czytelnictwa leży na sercu wielu osobom i instytucjom.

Szczególnego wsparcia udzieliła Pierwsza Dama RP, małżonka Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej Bronisława Komorowskiego Anna Komorowska, przesyłając list gratulacyjny w związku z zainicjowaniem akcji ▶



▶ „Czytam sobie” zachęcający do włączenia się do programu.

Spot promujący akcję samodzielnego czytania przez dzieci można obejrzeć w kinach, telewizji, a także w internecie.

Ważnymi miejscami dla odbiorców będą [strona internetowa](#) akcji oraz profil na Facebooku. Wszyscy zainteresowani – rodzice, nauczyciele, bibliotekarze, animatorzy kultury, a nawet same dzieci – znajdą w tych miejscach przydatne informacje, materiały i opinie ekspertów, które pomogą w nauce czytania i przyciągną uwagę najmłodszych (scenariusze zajęć, motywujące ilustracje, plansze z książek do ćwiczenia czytania, pisanie i kolorowanie oraz inne pomoce).

„Czytam sobie” coraz więcej

To już kolejna odsłona, cieszącego się rosnącym zaufaniem wśród małych czytelników i ich opiekunów, programu wydawniczego Edukacyjnego Egmontu – „Czytam sobie” – wspierającego dzieci w nauce czytania. Tym razem do sprzedaży trafiło sześć nowych tytułów. Równocześnie z inicjatywy partnera strategicznego McDonald’s do dzieci trafi 400 tys. bezpłatnych książek.

Założenia merytoryczne serii „Czytam sobie” zostały opracowane przez Edukacyjny Egmont w zgodzie z podstawą programową MEN. Odpowiadają etapom rozwoju emocjonalnego i intelektualnego dziecka. Uwzględniają także manualne potrzeby początkującego czytelnika, czyli potrzebę śledzenia tekstu paluszkami. Książki zostały napisane przez najwybitniejszych współczesnych polskich pisarzy dla dzieci. O szatę graficzną cyklu zadbało grono najlepszych polskich artystów tworzących ilustracje dla dzieci. Seria „Czytam sobie” otrzymała honorowy patronat Biblioteki Narodowej.

Na rynku jest już 21 tytułów. Od 6 listopada br. w ramach projektu „Czytam sobie” we wszystkich restauracjach McDonald’s w Polsce dostępnych będzie sześć zupełnie nowych dodatkowych książek z serii „Czytam sobie” i jedna znana już z cyklu.

Udział znakomitych twórców gwarantuje wartościową edukacyjnie serię, a także atrakcyjną pod względem artystycznym. Cykl adresowany jest do dzieci w wieku 5–7 lat, ale są to granice umowne. Każda książka z osobna to równie błyskotliwa i wciągająca opowiadka o niepowtarzalnym stylu i charakterze. Czytanie ma dawać poczucie

sukcesu – stąd w książkach znajdują się naklejki i dyplom sukcesu. Poszczególne pozycje z serii rozwijają kompetencje językowe dziecka w ramach umiejętności, które posiada.

Dotychczas seria „Czytam sobie” została doceniona już przez niezależne gremia. Otrzymała nagrody im. Kallimacha, Komitetu Ochrony Praw Dziecka w konkursie „Świat Przyjazny Dziecku”, wyróżnienie specjalne w konkursie literatury dziecięcej im. Haliny Skrobiszewskiej, wyróżnienie przyznane przez Stowarzyszenie Przyjaciół Książki dla Młodych przy Polskiej Sekcji IBBY oraz została wpisana na listę Skarbów Muzeum Literatury Dziecięcej.

Na początku przyszłego roku kolejne tytuły w serii.

Partnerami cyklu książek „Czytam sobie” są Biblioteka Narodowa, Akademia Nauki, Komitet Ochrony Praw Dziecka, McDonald’s, Empik, TVP 1, Claudia, czasdzieci.pl, GAGA, Qlturka.pl, RYMS, Wychowanie w Przedszkolu, Przecinek i Kropka, Świerszczyk, dzieci.pl, Wp.pl.

Źródło: informacje prasowe

